

Pekonen vastaa Palomäelle

Osmo Pekonen

Tampereen yliopiston teoreettisen filosofian dosentti Jari Palomäki hyökkäsi *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 8/2003 kirjaani *Marian maa – Lasse Heikkilän elämä 1925–1961* (SKS 2002) vastaan. En löytänyt hyökkäyksestä tieteellistä sisältöä, mutta vastaan kumminkin väärinkäsitysten välttämiseksi.

Dosentti Palomäki on aikaisemmassa kirjoituksessaan (*Palomäki* 2002) tuonut esille kokoamiaan tietoja ja kehittämiään otaksumia filosofi Uno Saarniosta (1896–1977), jota hän ilmeisesti ihailee. Hän syyttää minua Saarnion elämän ja ajattelun liian pintapuolisesta esittelystä.

Kaiken mahdollisen Palomäen kokoaman Saarnio-tietouden paikka ei kuitenkaan ole mi-

nun kirjassani, jonka päähenkilö ei ole Saarnio, vaan runoilija Lasse Heikkilä (1925–1961). Saarnio kyllä vilahtaa yhtenä sivuhenkilönä kirjani henkilögalleriassa, kymmenien ellei satojen muiden 1950-luvun kulttuurivaikuttajien joukossa. Saarnio toimi Helsingin Rikhardinkadun kirjaston johtajana, ja runoilija Lasse Heikkilä tienasi samassa kirjastossa leipäänsä ei-kovin-tehokkaana kirjastoapulaisena. Saarnio oli hänen ymmärtäväinen esimiehensä, joka järjesti aikaa runoiluun ynnä muuhun luovaan joutilaisuuteen. Kirjani näkökulma Uno Saarnioon on siis ensisijaisesti Lasse Heikkilän silmälasien läpi katsottu.

Se perustuu Heikkilän kirjalliseen jäämistöön, kuten päiväkirjoihin, kirjeisiin, lehtileikeisiin jne. Saarnion koko elämäntarinaa minul-

la sen sijaan ei ole tarvetta kirjassani kertoa, vaan rajoitun niihin aspekteihin, jotka vaikuttivat tutkimuskohteeni Heikkilän elämään ja ajatteluun.

Palomäelle haluaisin huomauttaa, että hän suuresti yliarvioi Uuno Saarnion merkityksen matematiikan historiassa. Saarniolla on toki saattanut olla matematiikassa "poikkeuksellinen erityislahjakkuus" (Palomäki 2002), mutta hänen rinnastamisensa Cantoriin, Hilbertiin tai Gödeliin on täysin yliampuvaa ja naurettavaa. Pikemminkin Saarnion matemaattisten teorioiden pysyvä arvo on hyvin lähellä nollaa. Hän oli huvittava charlataani, joka lumosi nuoret kuulijansa – kuten runoilijat Lasse Heikkilän, Lassi Nummen ja Kullervo Rainion – innostuksellaan ja puhetaidollaan, mutta ei loppujen lopuksi saanut ihmeitä aikaan tiedemiehenä.

Köykäinen Saarnio

Palomäki kertoo meille, että Saarnion esittämän kontinuumihypoteesin todistuksen "pätevyys on yhä kiistanalainen". Ketkähän tällaista kiistaa muka vielä käyvät? Saarnion teoriat on aikanaan kansainvälinen tiedeyhteisö punninnut ja köykäisiksi havainnut. Palomäki kirjoittaa: "Saarnion päätyönä on pidettävä vuonna 1958 ilmestynyttä System und Darstellung der Transfiniten Ordnungszahlen -teosta". Hän unohtaa lisätä, että kyseinen "teos" on Helsingissä painettu omakustanne, jota ei ole kansainvälisesti koskaan arvioitu. Omakustanteina ilmestyivät monet muutkin Saarnion teokset.

Maailman laajin ja luotettavin matemaattisen tutkimuksen tietokanta, Amerikan Matemaattisen Seuran ylläpitämä *The Mathematical Reviews* tuntee kaikkiaan kymmenen Uuno Saarnion matemaattista julkaisua. Niistä yhdeksän on saksankielisiä ja yksi suomenkielinen. Artikkeleissaan Saarnio väittää kokonaan tai osittain todistaneensa ns. kontinuumihypoteesin eli ratkaisseensa aikansa tieteen yhden huippuongelman.

Saarnion artikkelien maailmalla saamat referee-arviot ovat kuitenkin olleet joko kielteisiä, skeptisiä tai täysin yhdentekeviä muutaman rivin kommentteja. Eivätpä ne näin jälkepäin luettuina ole tuottaneet erityistä kunniaa Suomen tieteelle! Esimerkiksi amerikkalainen matemaatikko Frederick Bagemihl toteaa sarkastisesti, ettei Saarnio omakustanteessaan (Saarnio 1953) suinkaan ole ratkaissut julkaisun otsikossa mainittua ongelmaa. Artikkelista

(Saarnio 1968a) unkarilainen Attila Máté käyttää sanontaa "virheellinen" ja toteaa sen "aukko tuskin mahdolliseksi täyttää". Kanadalainen Eric Charles Milner puolestaan sanoo artikkelin (Saarnio 1968b) olevan hänelle "epäselvä" jne. Yhtään myönteistä arviota en ole löytänyt.

Samasta tietokannasta näkyy myös, että viimeksi kuluneiden puolen vuosisadan aikana kukaan ei ole siteerannut Saarnion matemaattisia artikkeleita, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Espanjalainen matemaatikko Norberto Cuesta on vuonna 1969 julkaissut laajemman artikkelin (Cuesta 1969), jossa hän yksityiskohtaisesti käy läpi, missä kaikissa kohdissa Saarnion väitetty päätulos (Saarnio 1968a) oli joko 1) virheellinen 2) aukkoinen tai 3) käsitämätön. Varmemmaksi vakuudeksi Cuestan artikkelista kirjoitti referee-raportin amerikkalainen Leonard Gillman, joka vahvisti Cuestan kielteisen kannan. Euroopan Matemaattisen Seuran nykyisin ylläpitämässä Zentralblatt für Mathematik und ihre Grenzgebiete -tietokannassa saksalainen Konrad Schultz puolestaan toteaa samaisen artikkelin (Saarnio 1968a) sisältämän väitteen olevan "oleellisesti kehäpäätelmä".

Haaveet ja aaveet

Saarnio itse sen sijaan julisti tieteellisiä suuruudenhaaveitaan suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien palstoilla (esim. *Helsingin Sanomat* 170/1958, *Uusi Kuvalehti* 12/1962) sekä Teologisessa aikakauskirjassa (Saarnio 1966). Uuden omakustanteen tultua painosta hän mielellään kutsui lehdistön paikalle. Ulkomailta saamastaan kielteisestä kritiikistä piittaamatta Saarnio kokosi väitteensä myös suomenkieliseksi monografiaksi (Saarnio 1969), johon hänen elämäntyönsä huipentui.

Ympäriilleen kokoamiensa nuorten suomalaisten ja saksalaisten runoilijoiden, haaveilijoiden ja teosofien silmissä Saarnio oli nero, guru ja profeetta. Innostuneimman arvion tutkimuksistaan hän sai runoilija Karl-Heinz Bolaylta (Bolay 1953). Samanlaiseksi runoilijaksi muuttuu myös teoreettisen filosofian dosentti Palomäki vedotessaan outojen väitteidensä tueksi "platonismiin". Platonismihan ei ole tieteellinen teoria, vaan runollinen metafora. Väärää matematiikkaa oikeaksi ei platonisminkaan avulla voida muuttaa.

Palomäen Saarnio-innostuksessa näyttäisi olevan kysymys pienille tiedemaille tyypilli-

sestä ilmiöstä. Kun todellisia suurmiehiä ei ole, ruvetaan väkisin tekemään suurmiestä jostain tieteenhistorian hämärästä charlataanista.

Oma lukunsa on sitten Saarnion kiinnostus spiritistisiin istuntoihin. Kyseessä on herkulinen anekdootti, jota en tietenkään malttanut jättää mainitsematta kirjassani. Istuntojen lähempi kuvailu jää kuitenkin rationaalisen tarkastelun ulkopuolelle. Vetoan tässä asiassa dosentti S. Albert Kiviseen, joka käsittääkseni toimii Helsingin yliopiston yleisenä haamu-, aave- ja kummitusvastaavana. Hän muistaa vielä hyvin tapaus Uno Saarnion.

KIRJALLISUUTTA

- Bolay, K.-H. (1953): "Ratkaistu probleema. Suomalainen tiedemies selvittänyt vuosisataisen matemaattisen ongelman". Helsingin Sanomat, 19.7.1953.
- Cuesta, N. (1969): "Glossen zu einer Arbeit von Uno Saarnio". Revista Matemática Hispano-Americana. IV. Serie 29, 8-12.
- Palomäki, J. (2002): "Uno Saarnio – omintakeinen filosofi". Tieteessä tapahtuu 6/2002, s. 15-20.
- Pekonen, O. (2002): Marian maa. Lasse Heikkilän elämä 1925-1961. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saarnio, U. (1953): Die Wohlordnung einer nicht abzählbaren Menge und die Lösung des Kontinuumproblems. Omakustanne, Helsinki.

Saarnio, U. (1958): System und Darstellung der transfiniten Ordnungszahlen. Omakustanne, Helsinki.

Saarnio, U. (1966): "Metafyysinen ääretön". Teologinen aikakauskirja 6/1966, s. 325-333.

Saarnio, U. (1968a): "Eine konstruktive Darstellung für die Richtigkeit der Kontinuumshypothese". Mathematische Annalen 178, s. 335-353.

Saarnio, U. (1968b): "Ein Zeichensystem für die Darstellung der transfiniten Ordnungszahlen der zweiten Zahlenklasse". Zeitschrift für Mathematische Logik und Grundlagen der Mathematik 14, s.321-328.

Saarnio U. (1969): Mitä tiedämme äärettömästä? Porvoo, WSOY.

Lisäksi Uno Saarnion artikkelien referee-raportit julkaisuista The Mathematical Reviews ja Zentralblatt für Mathematik und ihre Grenzgebiete.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston matematiikan dosentti.